

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури та мистецтв
Кафедра образотворчого мистецтва і дизайну

СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ У ПОРТРЕТІ ЗАСОБАМИ ОЛІЙНОГО ЖИВОПISY

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Виконала: здобувачка 13-421 групи
Спеціальності: 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Освітньо-професійної
програми Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Жук Марина Ігорівна

Керівник канд.мист., ст. викл. Гуляєва О. В.
Рецензент к.п.н., доцент, доцент кафедри
образотворчого мистецтва
Національного педагогічного
університету ім. М.П. Драгоманова
Руденко І. В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Особливості створення портретного образу у живописі	5
1.1 Художній образ у творі мистецтва.....	5
1.2 Жіночий образ в українському живописі XVIII-XX століття.....	7
РОЗДІЛ 2. Процес створення портрету засобами олійного живопису	10
2.1. Пошук композиційного рішення. Ідея твору.....	11
2.2. Етапи роботи над живописним портретом	12
ВИСНОВКИ.....	14
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	15
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Живопис постійно розвивається і набуває нових тенденцій, нових форм вираження та різноманітних ідей. Але як у минулі часи, так і зараз, людина залишається одним з головних об'єктів відтворення для художників. Основним жанром для творчого зображення людини в образотворчому мистецтві залишається портрет, який не втрачає своєї популярності вже багато століть. На тлі останніх подій в Україні портретні образи на українську тематику набувають поширення та актуальності в усіх куточках світу. Творчість українських художників зацікавила багатьох світових галеристів, арт менеджерів, дослідників. Отже, і ми вирішили детальніше розглянути особливості створення портрету певними українськими митцями та спробувати, за їх прикладом, написати портрет. Тому темою нашого кваліфікаційного дослідження є «Створення образу у портреті засобами олійного живопису».

Метою роботи: створити портретний образ засобами олійного живопису.

Завдання:

1. Проаналізувати літературні джерела з теми проєкту;
2. Розглянути поняття «художній образ» у творах мистецтва;
3. Визначити особливості створення жіночого образу у портретах українських митців;
4. Проаналізувати поетапну роботу над живописним портретом;
5. Створити портрет засобами олійного живопису.

Об'єкт роботи: особливості створення образу в живописному портреті.

Предмет: процес написання портрету в техніці олійного живопису.

Методи дослідження: для вирішення представлених завдань та мети були використанні загально-наукові методи, бібліографічний (робота з літературними джерелами), художньо-мистецтвознавчий аналіз робіт провідних митців, дедуктивний.

Структура. Кваліфікаційна робота складається з практичної частини та пояснювальної записки, що містить вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ПОРТРЕТНОГО ОБРАЗУ У ЖИВОПИСІ

1.1 Художній образ у творі мистецтва

Створюючи витвір мистецтва, художник використовує різні засоби та втілення свого задуму. Намагаючись передати людські почуття, внутрішній стан природи, історичні особливості тощо, будується художній образ, з якого ми можемо уявити, яку інформацію хотів донести до нашої свідомості автор.

Важливою умовою виникнення художнього твору є вміння художника бачити і передавати особливості подібних явищ та їхні спільні типові риси. Кожен художник передає у своєму творі не лише ставлення до зображуваного, а й власні емоційні та духовні переживання. Завдяки такій специфіці узагальнення художник створює сукупний образ відтворюваних явищ – художній образ. Художній образ – це явище, яке не є однозначним відображенням певних об'єктів природного світу як таких [2, с. 46].

Створення портрету – це перш за все, створення цілісного образу, що є обов'язковою умовою художньої цінності зображення. Образ, за В.Стасевичем, – це наявність в образі ідеалу художника, якогось загального поняття краси чи потворності, шляхетності чи ницості. Він визначає поняття образу як результат втілення ідеї у формі [4, с. 63].

Щоб створити свій витвір мистецтва, художник використовує різноманітні засоби: електронні пристрої, фарби, тканину, папір, дерево, камінь, метал, жести, міміку та рухи. Окрім матеріальних засобів, також використовуються такі важливі засоби виразності: колір, лінія, фактура, мазок, пляма, світлові та кольорові контрасти.

Світло і колір у живописі є не лише засобом зображення об'ємних форм, матеріалу, простору та умов освітлення, але й елементом композиційної побудови. За допомогою кольорів і світла майстер організовує

сприйняття глядача, спрямовує його на головне, вводить у смисл усієї композиції [5, с. 21].

Саме тому для роботи з кольором обирають фарби з різними властивостями, яскравістю, щільністю. На вибір фарб впливає мета та завдання. Залежно від ваших потреб, ви можете обрати олійні, акварельні, акрилові та грушеві фарби. Вони мають різний склад, покривні властивості, блиск і насиченість, прозорість, стійкість, тому робота матиме різний естетичний ефект.

Варто також згадати про фактуру. Поверхня картини може бути як матовою, так і глянцевою, горбистою або гладкою, що також впливає на враження від самої роботи. При створенні фактури на полотні можуть використовуватися мазки художника. Плавні нанесені мазки вирівнюють роботу й можуть надати відчуття прозорості та легкості, в той час як мазки, нанесені вільно та відокремлені один від одного, іноді створюють ефект об'єму [6, с. 12].

Враховуючи унікальність людського розуму до пізнання та репродукування об'єктивної реальності, кожен результат буде індивідуальним. Гносеологічний аспект художньої культури виокремлює категорію образу як специфічну форму відображення дійсності. А.С. Мігунов підкреслює єдність раціонального й чуттєвого в художній творчості. «Включення змістовно-визначальних компонентів, яскраве емоційне забарвлення, ціннісна приналежність визначають своєрідність художнього пізнання та його виняткову дієвість. Образ у мистецтві не мислиться без емоцій, але переживання образу завжди вимагає його освоєння; художній образ існує лише в єдності переживання та осмислення. Ігнорування будь-якої з цих ознак призводить до порушення образу» [2].

Художні образи не утворюються миттєво, а складаються поступово і з'являються внаслідок планомірної та кропіткої роботи [12, с.43]. Цікавлячись світоглядом, етикою та цінностями різних народів і культур, людина розвиває свою ідентичність і причетність до історичних процесів.

Пізнання культур значно підвищує здатність до рефлексії та пошуку нових образів, а разом з цим і рівень особистісного розвитку, зрілості та творчої організації, допомагає цілісно відтворювати обсяг накопиченого та прожитого досвіду.

1.2. Жіночий образ в українському живописі XVIII-XX століття.

З розвитком людського життя статус жінки постійно змінювався, в різні епохи ставлення до неї змінювалося під впливом нових і старих традицій, способу життя, епохальних віянь часу. Завдяки портретному живопису можна проаналізувати і зробити висновки про життя жінки в різні часи і ставлення до неї як до образу в живописі.

Портретний живопис дозволяє дослідити та з'ясувати, як суспільство впливало на розвиток культури свого часу, які характерні риси були притаманні жінкам і їх зображенню в живописі. На прикладі картин минулого можна побачити, що ставлення до жінки в суспільстві мало різні відображення: від низького (ганебного) до високого (де жінка є центром і втіленням любові та чистоти).

Як кожна епоха має своє історично сформоване сприйняття дійсності та відображення культури, так і кожен народ певною мірою відображає дійсність у своєму набутому розумінні та сприйнятті. Інтерес до жіночого образу в Україні набув популярності в першій половині XVIII століття. Відтоді в українському мистецтві сформувалися основні та найпоширеніші жіночі образи. В епоху бароко Божа Матір набула образу української жінки-захисниці. Прикладом є ікона Покрови (Додаток А , іл. 1.1) із зображенням Богдана Хмельницького та світських осіб, створена в першій половині XVIII століття. Покрова Пресвятої Богородиці - одне з найбільших церковних свят, що відзначається 14 жовтня. Запорізькі козаки вважали Пресвяту Богородицю своєю покровителькою [10].

Картина М. Пимоненко «Жертва фанатизму» (Додаток А, іл. 1.2), де головною героїнею є Жінка, була написана у 1899 році. Цей соціальний твір художник створив після того, як прочитав у газеті про побиття членами єврейської громади дівчини, яка покохала українця й прийняла християнство. Перед написанням картини Пимоненко відвідав місто Кременець на Волині, де зробив багато замальовок з натури. На картині зображена молода дівчина в розірваній сорочці, яка тікає від розлюченого натовпу, з хрестиком на шії. Прямо навпроти неї - чоловік у єврейському ритуальному одязі. Багато хто з натовпу озброєний палицями. Трохи осторонь стоять батьки дівчинки: мати ридає, відвернувшись від доньки, а батько підняв праву руку на знак покинутості [10]. Завдяки візуальному зображенню можна зробити висновок про почуття дівчини та людей, які перебували поруч. Які соціальні норми були притаманні людям того часу, їхня поведінка та способи засудження дій, що не відповідали їхнім нормам. Ця дівчина втілює образ багатьох жінок тієї епохи, які відчували осуд і агресивне ставлення до свого вільного вибору і вчинків.

Відомим жіночим образом є зображення поетеси Лесі Українки. Портретів мисткині відомо багато, але ми розглянемо два. На одному з портретів вона відповідає загальному уявленню про сильну духом поетесу, але завдяки другому ми можемо побачити її в іншому світлі. «Але є зовсім інший портрет Українки (Додаток А, іл. 1.5), про який згадують набагато рідше через його вкрай дивну зовнішність і неприємну історію. Його намалював у 1900 році львівський художник І. Труш. Його називають імпресіоністом, але цей портрет близький до експресіонізму, який з'явиться в Парижі у 1901 році» [8]. На прикладі такого портрета стає зрозуміло, що жіночий образ приносить не лише естетичну насолоду, а й є неприкрашеним відображенням почуттів натури та її характерних рис.

Видатний портретист XIX століття – Іван Репін, багато уваги приділяв зображенню українських жінок, створюючи колоритні образи в національному вбранні та передаючи природну красу молодих дівчат.

Українська тематика часто з'являється в роботах художника: перша «Українка» (Додаток А, іл. 1.3) була написана 1875 року. На ній зображено дівчину, яка в задумливості сперлася на огорожу. Чудово виписані її руки, юне обличчя і різнокольорове намисто на шиї, голова, прикрашена польовими квітами й колоссям. Майстерно виконана і друга картина «Українка біля тину» (Додаток А, іл. 1.4), написана через рік - 1876 року. Склавши руки на грудях, спокійно біля тину стоїть дівчина. Голова її зав'язана різнобарвною яскравою стрічкою, шию та груди прикрашає намисто. Поверх темно-червоної плахти спускається яскраво-червоний пояс. Обличчя її зображене таким, як співається в українських народних піснях: з чорними бровами та карими очима [11]. Вона допомагає сучасному світу заглибитися в минуле та відродити національну ідентичність, зберегти спогади про національний одяг, красу та унікальність українок, культурні цінності та історію.

Через мистецтво українські митці мали змогу висловлювати свою думку та формувати культурне життя народу, незважаючи на репресії та заборони на українську творчість. Алла Горська – українська художниця-шестидесятниця та відома діячка правозахисного руху 1960-х років в Україні. На картині «Автопортрет з сином» (Додаток А, іл. 1.6) А. Горська зобразила себе та свого сина Олексія на тлі декорованого полотна [9].

Культура та мистецтво є невід'ємною частиною людського життя, створені образи залишаються в історії, нашій пам'яті й продовжують поповнюватися, відображаючи дійсність у різних проявах, сформованих людською уявою. Завдяки спадщині живопису ми можемо робити висновки та планувати майбутнє, популяризувати та розвивати українське мистецтво.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ПОРТРЕТУ ЗАСОБАМИ ОЛІЙНОГО ЖИВОПISУ

2.1 Пошук композиційного рішення. Ідея твору.

Композиція в живописі пов'язана з прагненням чітко і переконливо передати основну думку, ідею твору. Головне у створенні композиції – художній образ. На вибір ідеї проєкту вплинули події в Україні в 2022 році, під впливом російського вторгнення, багато жінок залишилися без своїх дітей, чоловіків і рідних, їй життя зазнало змін і ці події відобразилися на їхньому обличчі. Українки ніколи не були байдужими до своїх чоловіків та дітей. На прикладі повномасштабного вторгнення вимальовуються обличчя українських жінок, які достатньо зазнали насильства від наших сусідів і вони точно будуть відстоювати власне право та гідність.

Перед початком роботи над композицією ми шукали ідею і вирішили використати образ жінки, яка уособлює тугу і смуток українських жінок, які були змушені розлучитися зі своїми близькими. Для багатьох з них зв'язок з ними обірвався назавжди, дехто очікує повідомлень і звісток, а є ті, хто чекає та шукає інформацію про зниклих безвісти, і ті, хто не виходить на зв'язок.

Для створення композиції ми скористалися порадами з методичних рекомендацій щодо роботи над портретом. Як зазначено в методичній літературі: щоразу перед початком тривалої роботи здобувач виконує багато композиційних начерків й ескізів виконання, в яких вирішує питання композиції, тональних співвідношень між елементами натури, ритмічної динаміки та пластичної виразності. У будь-якому випадку, перш за все, треба дбати про виразне композиційне вирішення живописної площини, зосереджуючись на головному, намагаючись зафіксувати найсуттєвіше у постановці, щоб передати її пластичну виразність. Такі пошукові ескізи можуть зайняти багато часу, перш ніж буде знайдено вдале пластичне рішення [5, с. 11-12].

При створенні жіночого портрета, окрім пошуку особистісних характеристик об'єкта зйомки, часто спостерігається тенденція до виокремлення естетичного аспекту. Для молодих моделей краще вибирати неформальні, повсякденні пози, тоді як для зрілих жінок більше доречні більш строгі і спокійні пози: принаймні, уникайте надмірно манірних або надмірно «театральних» поз. Може бути корисним промальовувати всю фігуру так, щоб поєднання одягу і навколишніх предметів відображало індивідуальність об'єкта [3, с. 169]. Опираючись на поради та рекомендації було обрано натуру середнього віку, її історія перекликається з задумом проєкту. Поза в якій знаходиться модель – довільна, її рухи невимушені, головною задачею було не заставляти її позувати. Було запропоновано розказати історію про своє життя, під час якого здійснювалися замальовки та ескізи, увага припадала на емоції натури, почуття та настрої. Місцем для позування стало відкрите повітря на задньому дворі при денному боковому освітленні.

Який би тип портрета ви не зібралися змалювати, слід також вибрати, як буде представлено об'єкт: можна зобразити тільки голову (або тільки частину обличчя), а можна намалювати всю фігуру. За певних умов для більшої виразності портрета може виявитися вигідним намалювати тільки частину тіла, наприклад, голову, плечі, груди та руки. У цьому випадку, щоб знайти найкраще положення тіла, а також створити ефектну, добре підібрану й не монотонну композицію, вам доведеться зробити безліч ескізів. Уникайте такого способу розміщення об'єкта, при якому увага глядача розсіюється. Не забувайте, що в будь-якому разі центральною точкою портрета має бути обличчя. Пам'ятайте, що руки можуть бути не менш виразними, ніж обличчя: і в жесті, і за формою, і за їхньою роллю в композиції. І якщо, на вашу думку, руки натурника «характерні», не вагаючись включайте їх у композицію малюнка [6, с. 31].

Начерки й замальовки є необхідною передумовою для створення художнього твору та сприяють практичній роботі над композицією,

виробляють вільне і творче оволодіння в зображенні фігур, а також сприяють накопиченню живого матеріалу для його використання протягом послідуєчої роботи над картиною [2, с. 17].

Підсумком, опрацювавши початок роботи, було вирішено приступати до довготривалої частини. Починаючи з початкового етапу до кінцевого, завданням постало дотримуватися головної ідеї, та відтворення її за допомогою художніх засобів, дотримуючись правил конструктивної побудови, композиції, світло-тіньових відношень й пропорцій.

2.2 Етапи роботи над живописним портретом.

Як і будь-яку довготривалу картину, роботу над портретом варто розділити на етапи, що сприяє веденню проекту від початку до кінця, не збиваючись з головної мети. Кожен етап вимагає різного зосередження та розподілу часу. Кожна частина важлива для поступового опрацювання над всім завданням.

Весь процес роботи можна умовно розділити на три етапи, які тісно пов'язані між собою й органічно переходять один в інший, розвиваючи і доповнюючи один одного. Перший етап - композиційне рішення, виконання підготовчого малюнка моделі, визначення найсвітліших і найтемніших кольорів. Другий етап – опрацювання деталей моделі з максимальною характеристикою їх форм та кольорових особливостей. Третій етап – узагальнення та синтез вивченого, приведення ескізу до живописної колористичної єдності [3, с.174].

Для кращої організації робочого процесу було запропоновано розбити етапи на пункти та створити Таблицю 1 для більш детального опису кожного з них. Визначившись з етапами роботи ми приступили до практичного опрацювання в техніці олійного живопису. Нашою метою було реалістичне та найбільш подібне виконання творчого завдання, звертаючи увагу на особливості натури та її індивідуальні риси.

Таблиця 1 – Організація етапів творчого проєкту

№	Опис етапів роботи	Опрацювання роботи
1.	Вибір і вивчення моделі. Попереднім базовим матеріалом для зображення жіночого портрета може допомогти близьке спілкування з натурою, вивчення її характеру, емоційного стану, психічного напруження.	Запропонована комунікація з натурою - бесіда. Визначення ідеї твору.
2.	Вивчення научних матеріалів й літератури з образотворчого мистецтва. Аналіз композицій жіночих портретів виконаних відомими художниками-портретистами.	Опрацюванні літературні джерела; аналізовані українські художники та жіночі портрети.
3.	Опрацювання жіночих пропорцій: схематичні малюнки в різних позах і ракурсах; виконання натурних начерків замальовок і фотографій	Виконанні схематичні начерки та ескізи.
4.	Виконання графічних ескізів та начерків. Пошук найбільш характерної для натури емоції, пози та відповідність до мети твору.	Виконанні графічні ескізи; обрана емоція та поза натури.
5.	Пошук формату. Виконання етюдів в кольорі й гризайлі.	Запропонований формат 50x70; замальовані етюди в кольорі.
6.	Робота на полотні в техніці олійного живопису. Підмальовок, створення кольорового шару, опрацювання деталей та узагальнення.	Виконана робота на полотні в техніці олійного живопису.

Таким чином, вся робота виконувалася згідно з планом, оптимально використовувався час, а також поступово виконувалися всі методичні рекомендації. У результаті ми маємо завершений проєкт та план, який можна використовувати в подальшій роботі над творчими проєктами з олійного живопису.

ВИСНОВКИ

За результатом опрацювання літературних джерел та практичного завдання зі створення образу у портреті, можна зробити наступні висновки. Робота над портретом потребує досвіду і знань композиції, анатомії людини, характерних особливостей культур, етносів, професій і засобів живопису. Ознайомлення з творчістю відомих художників є частиною навчання для всіх студентів, і в ході нашої роботи ми звернули увагу на картини художників різних часів із зображенням українських жінок. Аналізуючи твори мистецтва, ми дійшли висновку, що жіночий образ в українській культурі є уособленням краси та свободи, відстоювання своїх прав та захисту найближчих до серця.

Портрети жінок виражають неприступну силу українського характеру, волю і любов до свободи, а їхні образи не схожі на образи інших культур. Ці образи передають історію та розвиток, поширюють любов до творчості нашої країни, виражають своєрідність та індивідуальні риси. Дивлячись на минуле і сьогодення, розвиток нашого мистецтва все ще страждає. Тому дуже важливо популяризувати наше мистецтво, старих і нових майстрів, розвивати культурне життя, заохочувати молодь і дітей, знайомити з новими творчими напрямками. Тому що мистецтво має не тільки культурне значення у важкі часи, воно стає зброєю і щитом для захисту нашої автентичності

Створення художнього образу підштовхує митця до глибинних роздумів, усвідомлення важливості вивчення та пізнання світу навколо себе, виконувати встановленні правила й порушувати їх для того, щоб сформувані своє індивідуальне та неповторне бачення світу та його відображення.

З метою створення художнього образу в портреті нами було проведено послідовну, ретельну аналітичну роботу на основі опрацьованого теоретичного матеріалу. Практична робота ґрунтувалась на послідовному виконанні завдань і створенні живописного твору.

СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кудрявцева К. Композиція і «мова» живопису в станковій картині. Українська академія мистецтв. 2013. Вип. 21. С. 167-174.
2. Кузин В. С. Наброски и зарисовки. М.: Академия, 2004. 233 с.
3. Становлення образотворчого мистецтва в сучасному соціокультурному просторі: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Луганськ, 9 – 10 лют. 2012 р.). Луганськ: Вид-во ЛДІКМ, 2012. 192 с.
4. Стасевич В.Н. Искусство портрета. Пособие для учителей / В.Н. Стасевич. М.: «Просвещение», 1972. 80 с.
5. Теоретичні і методичні основи образотворчого мистецтва (для здобувачів другого освітнього рівня (магістр) спеціальності 014 – «Середня освіта. Образотворче мистецтво») : [Навчально-педагогічний посібник] / [кол. авт. : А. Алтухова, М. Азаркіна, Л. Лісунова, Н. Чен, Д. Чаус,] ; за заг. ред. Т. В. Паньок. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. 80 с.
6. Чиварди Д. Рисунок. Художественный портрет. М.: Эксмо, 2006. 64 с, ил. (Классическая библиотека художника).
7. Шевнюк О.Л. Методика навчання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах: навчальний посібник / Олена Леонідівна Шевнюк. Київ : Освіта України, 2017. 311 с., арк. іл..
8. Леся Українка: два портрети URL: <https://yabl.ua/2018/10/24/lesya-ukrayinka-portreti> (дата звернення: 20.03.2023)
9. Національна бібліотека України ім. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4285> (дата звернення: 01.04.2023)
10. Сім жіночих образів в українському мистецтві URL: <https://official-online.com/news?id=10453> (дата звернення: 07.03.2023)
11. Украинки на портретах Ильи Репина URL: <https://y-kulyk.livejournal.com/86951.html> (дата звернення: 13.03.2023)

12. Художній образ у системі творчого мислення URL: <https://newacropolis.org.ua/theses/f0576653-693d-4332-975d-9c41b3ab08ea> (дата звернення: 18.03.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

іл.1.1 "Покров Богородиці" із зображенням Богдана Хмельницького і архієпископа Лазаря. Барановича. Перша половина XVIII ст.

іл.1.2 Пиноменко Микола Конилович «Жертва фанатизму» 1988 р.

іл.1.3 Ілля Рєпін «Українка» 1875 р

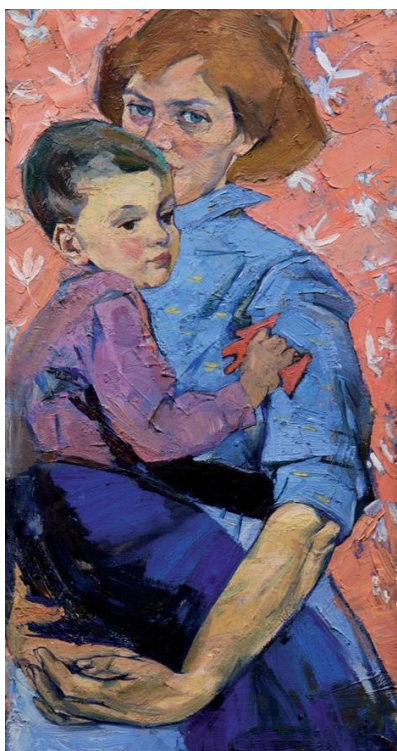

іл.1.4 Ілля Рєпін «Українка біля тину» 1876 р.

Додаток Б

іл.1.5 Іван Труш «Портрет Лесі Українки» 1900 р.

іл.1.6 Алла Горська «Автопортрет із сином» 1960 р.